

Як поводитись російські більшовицькі війська в Україні в лютому 1918 р.?

За три з половиною роки Світової війни та майже рік революції мешканці Києва звикли до пострілів. У Києві містився штаб Київського військового округу, безліч військових частин, табір військовополонених, транзитний вузол для демобілізованих. Тож людей зі зброєю у місті вистачало.

Лише за 1917 рік у Києві кілька раз відбувалися серйозні сутички. 8 серпня (26 липня) сталась перестрілка між Першим українським полком імені Богдана Хмельницького та Подільським кірасирським полком. Тоді загинуло 16 козаків-богданівців.

11–13 листопада (29–31 жовтня) у місті тривали бої між більшовицькими загонами, що намагались захопити владу в місті, та військами Київського військового округу. Під час новорічних свят комендант Михайло Ковенко зумів нейтралізувати більшовицькі осередки, що готували заколот проти української влади. Серед інших арештовано кількох депутатів Центральної Ради та заступника міністра військових справ, «але кияни звикли вже до цього, і життя потроху набирало звичайного темпу», – писала тодішня преса.

Нові обстріли Києва розпочались 4 лютого (22 січня) 1918 року. Більшовики знайшли на лівобережжі Дніпра гармату і почали з неї обстрілювати місто. Невеликі загопи більшовиків по льоду потрапили на Поділ та Куренівку, де розпочались вуличні бої.

З обіду 6 лютого (24 січня) і до ранку 8 лютого (26 січня) тривав ураганний вогонь. Після доби безупинного бомбардування, 8 лютого (26 січня) з Києва виїхали урядові установи УНР та українське військо. Того ж дня усе місто опинилось під контролем більшовиків.

Зовнішній вигляд міста після кількадечних обстрілів був жахливим. У пресі писали: «По улицях – скрізь сліди руїни й спустошення. На кожному ступені око стріває обвалені мури будинків, чорні згарища [...], величезні діри – там падали набої од тяжкої гармати, руйнуючи усе кругом. Є будинки, в яких видно десятки слідів. Є величезні райони, де не лишилось жодної цілої шибки. По парках та скверах іноді цілими покосами лежать велетні-дерева». Серед знищених – будинок Михайла Грушевського. Споруда Української Центральної Ради – посічена кулями та з розбитим скляним куполом.

Велику проблему становили тіла загиблих, яких упродовж кількох днів ніхто не прибирав, не ідентифікував і не хоронив. Це викликало справедливі нарікання і загарбників, і киян. Міський голова віддав розпорядження прибрати трупи. Тіла звозили до Анатомічного театру та Олександрівської лікарні.

Київ опинився у продовольчій блокаді. Селяни з навколишніх сіл не поспішали їхати до міста з продуктами на продаж, адже побоювались за власне життя та майно. У газеті «Нова рада» писали: «Настала в Києві справжня напруга. Коло хлібних крамниць величезні юрби народу. Чистого хліба нема – все горохов'яник. Були чималенькі запаси гречаної крупи в Києві, але її вивезено».

В радянській історіографії це називалось «перші кроки будівництва соціалістичної економіки». Противники приватної власності конфіскували усі

приватні хлібопекарні. Для їх управління створено «продовольчий комісаріат». Унаслідок цього зник хліб. Невдовзі запровадили хлібний пайок: спочатку близько трьохсот грам на одну людину, потім – сто грам. Різко впала якість хліба: «горохвяний або пшоняний з перемеленого борошна».

Також Київ охопила хвиля мародерства та пограбувань. Ще з перших днів радянської окупації «до вокзалу тягнуться вози з меблями, пакунками, мішками, музичними інструментами, одежею». «Вагаги озброєних до зубів злочинців почали робити систематичні напади переважно на великі будинки, де вони, обходячи всі квартири, забирають золоті, срібні речі, годинники, одягу, знущаються над переляканими мешканцями», – писали в тодішніх газетах.

Також виникла проблема з інформацією. Київські газети практично не виходили, їх редактори виїхали, редакції були розгромлені, а папір та друкарні – конфісковані. Пресу з інших міст ніхто не доставляв. Замість чорносотенної газети «Киевлянин» стали випускати «Известия киевского совета рабочих и солдатских депутатов».

Більшовики спробували провести грошову реформу та вилучити з обігу українські гроші.

Обмін грошей було названо «виплата збитків особам, що постраждали від фальшивих грошей, випущених Центральною Радою». Нібито «збиткові» карбованці потрібно було принести та обміняти на російські рублі. Утім належно налагодити цей процес не вдалось. Обмін довелося припинити через нестачу рублів, а обіг українських грошей дозволити.

17 (4) лютого більшовики організували урочистий похорон власних загиблих. Кілька сотень прихильників більшовиків було поховано в Маріїнському парку у двох братських могилах. Туди ж перенесено труну одного з лідерів київських більшовиків Леоніда П'ятаківа. Для більшої урочистості організовано жалобні районні походи з червоними та чорними прапорами, оркестрами. Церемонія поховання включала також салют із рушниць та гармат. У цей день примусово закрито всі торговельні заклади та зупинено трамваї. 26 (13) лютого відбувся похорон на Байковому цвинтарі 68 убитих, здебільшого «пострілом у голову».

25 (12) лютого біля Міської думи зібрався стихійний мітинг. По місту ходили чутки про підписання Берестейського миру. Якимось дивом текст договору опинився у Києві. Власне, на цьому мітингу його почали читати та обговорювати. Більшовики не вітали жодної громадської активності. Тож невдовзі загін червоногвардійців на панцернику розігнав мітинг.

У ніч з 26 (13) на 27 (14) лютого на західні околиці Києва вийшли українська та німецька армії. Вранці на залізничній станції вибухнув вагон із набоями до гармат. 28 (15) лютого зникло світло. Місто охопила нова хвиля пограбувань: «Грабівники вже нічого і нікого не соромились – ніколи було. Вантажівки просто під'їжджали до першого-ліпшого магазину чи складу і очищали їх дотла».

1 березня (16 лютого) більшовиків у Києві вже не було. «Вони втікли. Ганебно, нишком, серед ночі [...], ограбувавши попереду місто, розплодивши в йому анархію, довівши до голоду і крайнього занепаду. Ще в останній момент, про людське око, вони бадьорились, оповіщаючи брехливі реляції про небувалі перемоги, ще ставали в пишні пози», – писав Сергій Єфремов у «Новій раді».

Киянин Микола Могілянський свідчив, що вивозилося все більш-менш цінне, що потрапляло під руки: «Картина втечі більшовиків була доволі оригінальною: здавалося, півміста жителів виїжджають або переїжджають на нові квартири. Візники і підводи, навантажені всіляким домашнім скарбом, – подушками, самоварами, перинами, стільцями... і все це мчалось поспіхом, під охороною одного, двох солдатів червоної армії, озброєних гвинтівками».

Журналісти зафіксували: «Вивозили все: меблі, зеркала, фортеп'яна, картини, хліб, одягу, чоботи, білизну, гроші. Звощики тягнулись до вокзалу без кінця, везучи щось у чамайданах, у клунках, мішках». Не забули прихопити із собою гроші із Державного банку.

Грабункам піддавалися навіть релігійні святині – Софійський собор та Феофанівський монастир. До того ж, більшовики замінували мости через Дніпро і кілька артилерійських складів. Загалом, преса змальовувала апокаліптичну картину.

Більшовики перебували у Києві з 8 лютого (26 січня) до 1 березня (16 лютого). За цей час до київських шпиталів потрапило 822 поранених, а загинув, за даними Київської міської управи, – 1286. Матеріальні збитки залишились не підрахованими, але вражали своїми обсягами. Таким був результат першої більшовицької окупації Києва.

Бібліографія

Бетлій О. Більшовицький терор у Києві у січні-лютому 1918 р.: жертви і пам'ять // Краєзнавство. 2018. № 3. С. 178–195.

Єфіменко Г., Кульчицький С., Пиріг Р., Скальський В., Якубова Л. Україна й українці в постімперську добу (1917–1939). Київ: Академперіодика, 2021. 620 с.

Єфремов С. Публіцистика революційної доби (1917–1920 рр.) / упоряд.: В. Верстюк, Г. Басара-Тилішак, В. Бойко, В. Скальський. Київ: Дух і Літера; КМБС, 2014. Т. 1. 648 с.

Могілянський Н. Трагедія України (із пережитого в Києві в 1918 году) // Архив русской революции. Т. 11. Берлин, 1923. С. 74–105.

Віталій СКАЛЬСЬКИЙ